

առաջարկութիւնը. նախ թէ նիւթական եւ թէ գործնական տեսակետից նայելով գործին, ընդունէ արդէն գոյութիւն ունեցող լատինական տառերը, աւելցնելով նոյն տիպի նոր պակաս տառերը. երկրորդ՝ անպատճառ ձախից դէպի աջ գրելու ձեւը, երրորդ՝ գոյութիւն ունեցող թւանշանները:

Աւելորդ չեմ համարում յիշատակել, որ այստեղ թէ ինտելիգենտ երիտասարդ թուրքեր եւ թէ մանաւանդ ոչ ինտելիգենտները նորահար այդ տառերի մասին լսել անգամ չեն ուզում. բայց նոյն մարդիկ լատինական տառերի ամենապաշտօնական կուսակցիներ են եւ ինձ յայտնեցին, թէ—«Ա», այդ ուրիշ բան է, այդ արդէն պատրաստի կերակուր է, առ եւ տուր ժողովրդին, եւ նա սիրով կուտէ եւ կը մարսէ:

Բ ա գ ու

Ձ Ե Մ Տ Ա Յ . . .

Ֆինանսների միջոցառումները վերաբերում էին խոշոր անձնակազմի անդամներին եւ պաշտոնային հայեացքը այն մասին, թէ պետութիւնը ինչ դերը պիտի խաղարկէր երկաթագործութեան ներկայ կրիզիսի վերաբերմամբ, արժէ արձանագրել. Ֆրանսիական պետութիւնը տոնախմբութիւնների ժամանակ «Temps»-ի թղթակից Պիէր-Միլլին աղոթքով է տեսակցել հոգեւոր ֆինանսիստի հետ, որ խօսելով Ռուսաստանի հողատիրութեան սխալների եւ այդ սխալների վերաբերելով կարծիքները մասին ու ապա՝ չը թաղցնելով, որ ինքը կողմնակից է հողատիրութեան անհատական մանաւանդ ձեւին՝ անցնում է երկաթագործութեան կրիզիսին:

«Ռուսաց պետութիւնը, որպէս երկաթուղիների կառուցանող, ամբողջ աշխարհում ամենախոշորն է. Այս հանգամանքը երկաթէ եւ պողպատէ արդիւնաբերութեան համար ապահովելու է յուսալի եւ կանոնաւոր սպառումն, այն պայմանով, որ այդ արդիւնաբերութիւնը որոշեալ սահմանից չանցնի. Վաղուց արդէն պետութեան պատուէրները տարեցտարի հաւասար քանակութիւններ են կազմում մի բացառութեամբ միայն, երբ այդ քանակութիւնները 10%-15% անուր են ինչին վերաբերել կրիզիսը. Երկաթագործութեան աղոթք տարիները նրանք էին, երբ նոր գործարանները դեռ եւս չէին գործում, երբ հներն էլ իրանց արդիւնաբերութիւնը չէին աւելացրել. Բայց շուտով արդիւնաբերութիւնը պահանջի սահմանից անցաւ. Այժմ ասում են.—ռուսաց կառավարութիւնը մի խոշոր եւ՝ այսպէս տեսած՝ միակ գնդին է, թող նա իր պատուէրների ծաւալն աւելացնէ, ու մինչ փրկված կը լինենք. Արդ՝ սկզբունքով եւ չեմ աւելացնի. եւ համակարծիք եմ Պոլ Լորուա-Քոլիսի հետ, որին եւս ժամանակակից տնտեսագէտներից ամենախելացին եւ ամենամեծն է համարում. Կրիզիսի մէջ գտնվող արդիւնաբերութիւնը նման է շատ

կերած մարդուն. միակ բժշկութիւնը դիէտան է. Եւ սակայն կը պահպանեմ չափը. Կառուցվող գծերի պահանջը մնում է նոյնը. եւ նոյն իսկ կարծում եմ, որ պատուէրները տաս տոկոսաւ կաճին. Եւ կարող էի այդ պատուէրները շատ աւելացնել. ու եւ ժողովրդականութիւնը կը ստանայ. ինձ համար գովասանքներ կերպէին, մեծ մարդ կը հռչակէին եւս. այս բոլորից յետոյ գործերը կը յանձնէի յաջորդիս, որ փոսից դուրս գալու համար պիտի տանջվէր. Եւ հրաժարվում եմ.—մի այդպիսի ստոր վարմունք եւ չեմ թող տալ. Օգնիր ինքը քեզ, եւ երկինքը քեզ կօգնէ. Արդիւնաբերութիւնը իր կողմից պիտի գործէ. Նա իր առաջ ունի 140 միլիոն ունեւեր, որոնց հարկաւոր են բահեր, գութաններ, կաթնամեքենա անօրեայ կենտրոն համար անհրաժեշտ անթիւ մանր իրեր. ինչն է, թող այս ամենը արդիւնաբերութեան վաճառեն Այն, եւ գիտեմ, որ աւելի յարմար է միանգամից 100 միլիոն տոնն երկաթ ծախել. բայց միայն պետութեանը դիմելը, միայն պետութեան վրա յոյս դնելը տնտեսական սխալ է. Ամենայնուայի գնողը պարոն Ուշ-Այ-խարհն է:

«Ձեռն թաղցնում, շարունակեց միջոցառումը, որ պարոն Ուշ-Այ-խարհը, այսինքն ռուս գիւղացին պիտի գնէ կարողանայ. Ահա թէ ինչու դուք իրաւունք ունեւէք մեր այդ խօսակցութեան հէնց սկզբում չօգտփելու. հողատիրութեան վերաբերելով օրէնքների բարեփոխութեան անհրաժեշտութեան հարցը. Պէտք է աւելացնել ռուս գիւղացու նիւթական միջոցները, պիտի նրան հնարաւորութիւն տալ այդ միջոցներն աւելացնելու. ու եթէ հարցն այսօր լուծուին չի ստանայ, տաս-քսան տարվայ մէջ նա հանդէս կը գայ աւելի սառնակութեամբ»:

Գ. Տէր-Ղեւոնդեան

Թ ի ֆ լ ի ս.

ՆԱՄԱԿ ԹԵՕԴՈՍԻԱՅԻՑ

Մայիսի 27-ին

Մայիսի 26-ին Թեոդոսիայի հայոց ծխական ուսումնարանում տեղի ունեցաւ տեղիս եկեղեցիների երեցփոխի ընտրութիւնը. Պէտք է նկատել, որ Թեոդոսիայի հայերը հասարակական ոչ մի հարցով չեն հետաքրքրվում, եթէ մէջը անձնական օգուտ չը կայ... Այս անգամ, երեւի եկեղեցիների նիւթական բարեւոյ վիճակը աչքի առաջ ունենալով, հետաքրքրվել էին եւ գործունի, այս ու այն դեմքի, նոյն իսկ կարմիր լով մտնում էին եկեղեցու բազմ... Ընտրութիւնն այս անգամ քստ օրինակ էր լինելու—գաղտնի ճուշակութեամբ, բայց, ի զարման շատերի, տեղի ունեցաւ առանց տուփերի. Ժողովը սկսվելուն պէս, ժողովականները շնորհակալութիւն յայտնեցին նախկին երեցփոխ պ. Կ. Արուսեանին. նա քանակական ծառայութեան համար եւ ապա, աչքի առաջ ունենալով պարոնի երկարամիջ արդիւնաւէտ ծառայութիւնը

նեցին այդ հերոսական, կատարական նահանջական դիմաց, որ կատարվեց զարմանալի կործանութեամբ եւ օրինակելի կարգով. Այս մեծագործութեան պատիւը ամբողջովին պատկանում է Տէր-Ղեւոնդեանին, որ ազատեց 6-հազարանոց բանակը եւ երեք հազար անպաշտպան գաղթականներ:

Ծանօթանալով այս արշաւանքի պատմութեան, ընթերցողը, որ նոյն իսկ կատարելապէս անձնօթ է պատերազմական գործողութիւնների պայմանների հետ, համոզվում է, որ Տէր-Ղեւոնդեանը պատերազմական փայլուն ընդունակութիւններ ունէր:

Օրինակի համար կանգ առնեմ նահանջական վերջին օրվայ վրա:

Անդադար առաջ շարժվելով դէպի ռուսաց սահմանը տանող ճանապարհով, Երեւանի գործարածինը ընկնում է Դարակի հովիտը, որ ներկայացնում է չորս կողմից լեռնային բարձրութիւններով շրջապատված մի բարձրաւանդակ. առջեւում Դարակի լեռնային բարձրանցքն է, որը պէտք էր անցնել մի չը մշակված ճանապարհով. Այս իսկ խորհովտի մէջ, անհրաժեշտութիւնից ստիպված՝ առաջաւոր ժայռերին էր սեղմվել զօրաբաժինը. Իսկ թիւրքաց զօրքերը, աւելի եւս շատ ուժեղացրած, հետեւում էին քայլ առ քայլ եւ կարողացան գրաւել ռուսաց զօրքի թեւերի վրա գտնվող բարձրութիւնները. Յունիսի 21-ի ամբողջ երեկոն եւ գիշերը զօրաբաժինը մնաց այդ քարանձավի մէջ. Դեռ չէին կարողացել զօրքերը գիշերվայ հանգստութեան համար տեղ պատրաստել իրանց համար, երբ թիւրքերը սկսեցին ետեւից աւելի եւ աւելի նեղել Գեներալ Տէր-Ղեւոնդեանի

եւ երեցփոխական հետաւորները, նորից միաձայն ընտրեցին նրան, յուսալով, որ պ. Արուսեանը նոր եռամսակին կընդարձակէ իր գործունէութիւնը եւ հիմնաւոր փոփոխութիւններ մտցնելով տեղիս ծխական ուսումնարանում, կը լաւացնէ զպրոցի ներկայ աննախանձելի վիճակը, մանաւանդ որ շուտով Թեոդոսիայի եկեղեցիների մուտքը, հանգուցեալ Յ. Այվազովսկու թողած դռնապանից ստացած տոկոսով, բոլորովին ապահով դրութեան է հասնելու...

Ներքին գործերի միջնորդութիւնը թոյլատրեց Թեոդոսիայի հայ համայնքին ունենալ աղքատախնամ հողաբարձութիւն. կայացաւ հողաբարձական ընտրութիւնը եւ աղոթ. հողաբարձութեան անդամները դիւրով մարդիկ են եւ գլխաւորապէս ինտելիգենտ, բայց անփորձ... Կարծում ենք, պ. պ. հողաբարձութեանը, ստանձնելով այսպիսի մի պաշտօն, կը գտնեն միջոցներ կատար անելու իրանց վրա դրած պարտականութիւնը, բաւական է միայն սիրել գործը եւ ունենալ եռանդ:

Բերբերների կտակը... Թողած ազգին...

Չը նայելով հանգուցեալի մահվանից անցած ութ տարիներին, ոչ միայն թողած դուռը (կալուածները) ոչ մի կօպէկով չէ աւելացել, այլ եւ նորերս կտակաւորաբար պ. Սելի-նեանի ցոյց տուած հաշուով, մինչեւ 1902 թիւ յունվարի մէկը, պարտք կայ 12 հազար ռուբլի, որ դեռ շատ երկար պիտի մնայ, որովհետեւ կալուածների ելքն ու մուտքը իրար չեն ծածկում եւ այսուհետեւ դէֆիցիտը անհրաժեշտ է լինելու. Առանց մանրամասնութիւնների մէջ մտնելու, առ այժմ կարող եմ ասել, որ Բերբերների կտակը իր մէջ պարունակած ցանկութիւններով կը մնայ լոկ մեռած տառ, որովհետեւ դէֆիցիտները կազմելու են պատկառելի գումար... Միակ միջիթարակաւոր Թեոդոսիայի հայ աղքատների ստացած 300 ռ. դրամութիւնն է, որ տրվում է իւրաքանչիւր տարի. Ահա թէ ինչ կէտի են հասնում այս եւ նոյնանման կտակները, որոնք թողնելով երբեք վող ներկան, մութ ապագան են իբր թէ ապահովում:

Ս. Խանոյեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բաթում, յունիսի 4-ին

Մայիսի 25-ին այստեղի հայ եւ վրացի թատերաւորները միացած Ներկայացուցիչ, երկրորդ անգամ, վրացերէն լեզուով «Պարիզի աղքատներ» պիէսան, որի զուտ արդիւնքի մի երրորդ մասը, համաձայն հայ թատերաւորների առաջարկութեան, յատկացվեց Կարա-Մուրզայի երգերը հրատարակելու գործին. Դժբաղդաբար, մուտքը շատ քիչ էր. Ընդամենը 123 ռ., այն է ժողովրդական է ժամանցած գնեցով, որից ծախար հանձնե՞ մնաց զուտ արդիւնք 33 ռ., 45 կ., որի մի երրորդ մասը, 11 ռուբլի, այժմ ուղարկում ենք յարգելի խմբագրութեանը:

Ա. Տ. - Գ. - Գ.

սովը տեղակարգում է իր զօրքերը. Հասաւ գիշերը. Շրջակայ բարձրութիւնները վրա մի ահագին օղակի պէս վառվեցին թշնամու գիշերային կրակները. Անկայտ էր, որ թիւրքերը կամենում էին չընկալուել եւ փակել զօրաբաժինը այս քարանձավի մէջ. Դրութեան վրէժանգը զգում էին ամենքը, զգում էր նաեւ զօրաբաժին հրամանատարը, բայց արտաքուստ առաջվայ պէս մնում էր հանգարտ, նա միայն կարգադրեց, թէ ում պիտի անցնէ հրամանատարութիւնը, եթէ ինքը մեռնէ. Ամբողջ գիշերը կատարվում էին հետախուզութիւններ, որոնք պարզում էին թշնամու բռնած դիրքը. Վճռված էր դեռ գիշերը դրաւել զօրքերի մի փոքր մասով լեռնային անցքի տրեւմեան կողմում գտնվող բարձրութիւնները, որպէս զի այդպիսով արդելով թշնամուն շրջապատել զօրաբաժինը այդ կողմից. Երեւանի գորաբաժինն հարկաւոր էր դուրս գալ իր աննպաստ դրութիւնից, իսկ դրա համար ամենից առաջ պէտք էր, օգտվելով գիշերվայ մթնութիւնից, բարձրացնել իր պոչը (ծանրոցը, վիրաւորվածների եւ գաղթականներին) սարի գլուխը եւ իջնել Միսանի հովիտը, մի եւ նոյն ժամանակ ապահովելով իրան թեւերի կողմից եւ դիմադրելով թշնամու առաջնախուշ. Այս նպատակով զօրաբաժինը, Տէր-Ղեւոնդեանի կարգադրութեամբ, գործում էր միաժամանակ երեք խմբերով. զօրաբաժին առաջին խումբը, ծանրոցները եւ գաղթականները առաջ անցնելով, մարշալ է եւ ապահովում է ճանապարհը, եւ մի եւ նոյն ժամանակ հսկում է թեւերի ապահովութեան վրա. Երկրորդ, կենտրոնական խումբը պահպանում է լեռնային անցքը եւ գրաւելով անցքը, վերջապահ մասի նահանջական

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կարա-Մուրզայի աշխատութիւնների հրատարակութեան համար ստացանք 1) Ալէքսանդր օպօլից, Գ. Նալբանդեանից 2 ռ., Աղամեանից 1 ռ., 2) Բաթումից Ս. Գ. - Գ. միջոցով 11 ռ., որ գոյացել է մի ներկայացումից (տես նամակ խմբագրութեան) եւ 3) օր. Վենետիկից Թի. Ֆիլիսով 45 կոպէկ, ընդամենը 14 ռ. 45 կ., որ նախկին ժողովածների հետ միասին անում է 806 ռուբլի:

Թիֆլիսի քաղաքային դուռնա իր վերջին նիստում, որ տեղի ունեցաւ երեքշաբթի, յունիսի 5-ին, որոշեց Պուշկինեան ժողովրդական գրադարանի համար, որ պէտք է գետեղի Ալէքսանդրեան այգում, յատկացնել 8000 ռուբլի եւ վարչութեան անդամ Խոսրոսովի թաղանձարները թեթեւացնելու նպատակով՝ տալ ընդամենը 600 ռուբլի:

«Правительственный Вѣстникъ» լրագրում տպագրված է. «Կովկասեան քաղաքացիական մասի կառավարչապետը խնդրել էր Նորին Կայսերական Մեծութեան հանձնարարութեան հետեւեալ միջոցների գործադրութեան համար, որոնք վերաբերում են Շամախի քաղաքի վարչութեան եւ քաղաքային տնտեսութեան. 1) տալ կովկասեան քաղաքացիական մասի կառավարչապետին իրաւունք վերջնականապէս բժշկու այն հարցերն եւ գործադրելու այն ժողովները, որոնք կապ ունեն 1902 թւական յունվարի 31-ի երկարաւորից զննված Շամախի քաղաքը եւ նրա չըփակյալ գիւղերը վերանորոգելու եւ կարգաւորելու հետ. 2) դադարեցնել ժամանակաւորապէս Շամախի քաղաքում 1892 թւականի քաղաքային կանոնադրութեան գործադրութիւնը. 3) վերացնել այժմ այնտեղ գոյութիւն ունեցող հասարակական վարչութիւնը. 4) յանձնել ժամանակաւորապէս քաղաքային տնտեսական գործերը Շամախու գաւառական ոստիկանական վարչութեան քաղաքի հասարակութեան կողմից ընտրված երկու դէպուտատների մասնակցութեամբ. 5) տալ կովկասեան քաղաքացիական մասի կառավարչապետին իրաւունք վերականգնելու 1902 թւականի քաղաքային կանոնադրութեան գործադրութիւնը, երբ նա այդ բանը յարմար կը համարէ. 6) արտօնել Շամախի քաղաքը պետական գանձարանին վճարելիք տուրքերի հատուցումից՝ ոստիկանութեան պահպանութեան համար եւ զինուորական բնակարանային հարկի ծախքերից ու ընդունել այդ ծախքերը ի հաշիւ պետական գանձարանի, մինչեւ որ այնտեղ վերականգնվի հասարակական վարչութեան գործունէութիւնը. Այս մասին կովկասեան կառավարչապետի կողմից մատուցված գեղեցիկ իսկական վրա Նորին Կայսերական Մեծութիւնը բարեհաճել է մակագրել. «Համաձայն եմ»:

Ճանապարհն է ապահովում:

Երբ սկսեց լուսանալ, զօրաբաժին ամբողջ ծանրոցը արդէն բարձրացել էր լեռնային անցքի գլուխը, իսկ քարանձավում մնացած վերջապահ մասը կանգնած էր ռազմական կարգով. Տէր-Ղեւոնդեանը դասաւորել էր նրան ճարտարութեամբ. Օրը բացվելուն պէս թիւրքերը կրակ բաց արին. եւ միաժամանակ փորձում էին շրջապատել մեզ թեւերից. Բայց այդ փորձնք ժամանակին յետ մղվեցին, իսկ վերջապահ մասը, արձակելով իր վերջին փամփուռները, պահում էր թշնամու յարձակումները. Հէնց որ թշնամութեան վերջին սայլերը բարձրացան լեռնային անցքի գլուխը, սկսվեց վերջապահ զօրքի նահանջումը ռազմական կատարելապէս թեւան տակ. Առաւօտեան 10 ժամի մաս վերջապահ զօրքի վերջին մասերը սկսեցին հանգարտ գնալ դէպի լեռնային անցքը. Վտանգը սակայն, դեռ շատ մեծ էր, որովհետեւ թշնամին սկսեց սաստիկ նեղել թեւերից. Բայց ժամի 12-ի մօտ ծանրոցը արդէն իջաւ. Միսանի հովիտը եւ համարեա անվտանգ տեղ էր դարձել. Իսկ զօրաբաժինը, որի շարժումները այժմ աւելի քիչ էր նեղ պայմանների մէջ զրկված, քաղութեամբ յետ էր մղում զանազան կողմերից արշաւող թշնամուն եւ արձակելով իր վերջին փամփուռները, ժամի 3-ին իջաւ. Միսանի հովիտը, ազատվելով թիւրքերի հալածումից. Այստեղ զօրաբաժինը արդէն զգում էր իրան համարեա կատարելապէս ապահովութեան մէջ. Ահա ինչ գործութիւնների մէջ էր ընկնում զօրաբաժինը:

(Կը շարունակվի)

Электротечатня Груз. Издат. Т=ва, Б.-Ванская ул.